

Interview Harald Welzer

Zelf Denken: een pleidooi voor een herwonnen autonomie

Alma De Walsche

Harald Welzer is directeur van Futurzwei, een Stichting voor Toekomstgeschiktheid (Zukunftsfähigkeit) en professor in Transformatiedesign aan de Universiteit van Flensburg. Hij doceert ook sociale psychologie aan de Universiteit van Sankt Gallen (Oostenrijk). Hij is gespecialiseerd in groepspsychologie en traumaverwerking. Bij ons kreeg hij bekendheid met zijn boek 'De Klimaatoorlogen. Waarom in de 21ste eeuw gevochten wordt.' (NL in 2009).

Welzer verbaast er zich over hoe makkelijk wij, geëmancipeerde burgers in een democratische samenleving, onze autonomie en onze vrijheid gewillig prijsgeven aan de markt en de merken, die wel voor ons zullen bepalen wat ons gelukkig maakt. (We laten ons meedrijven door de dictatuur van de consumptiemaatschappij. Die werkt volgens Welzer als een totalitair systeem door alles aan haar controle te onderwerpen en in haar invloed te zuigen. Buiten de markt en buiten de consumptiemaatschappij is er niets. En we zijn dat ook zelf gaan geloven.)

Dit soort denken en die wetmatigheden zitten ook diep in onszelf verankerd. Niet alleen in de maatschappelijke en institutionele infrastructures maar ook in onze mentale infrastructures. Daarom is het zo moeilijk om tot verandering te komen omdat elk van ons het huidige groeimodel mee bestendigt, door onze levenswijze, door ons functioneren in deze context. Verandering begint bij onszelf (een oproep voor een tweede Verlichting) en bij het herpolitiseren van een 'beweging voor het heroveren van de toekomst'.

Zijn project *Futurzwei* maakt deel uit van die beweging. Het woord heeft een dubbele betekenis, laat ik me door Welzer vertellen. Het is een Duitse term om de voltooid toekomstige tijd aan te duiden: 'We zullen dit of dat gedaan hebben.' In casu: wanneer we in 2030 terugblikken, zullen we via concrete projecten iets aan het probleem gedaan hebben. Maar even goed suggereert de term 'een andere toekomst', een perspectief dat niet zonder meer de extrapolatie is van het heden maar dat *zukunftsfähig* is, aangepast aan de omstandigheden en vereisten van de wereld in 2030. Een motto van Welzer is 'verandering gebeurt in de indicatief en niet in de conjunctief': in de concrete daden van de tegenwoordige tijd en niet in de voorwaardelijke wijze waarin tal van rapporten geschreven worden. Als goede marxist gaat hij er ook van uit dat eerst de daden komen of de concrete realiteit, en dan de waarden en de denkpatronen. De ethiek volgt de praxis. Het is hoog tijd voor die praxis, vindt Welzer en binnen onze eigen omgeving is er heel wat ruimte om alternatieven gestalte te geven.

Na Klimaatoorlogen lijkt u met Futurzwei een nieuwe weg in te slagen. Wat bracht u daartoe?

De ernst van het klimaatprobleem neemt steeds toe maar de communicatie erover werkt niet meer. Vorig jaar was het de veertigste verjaardag van het Rapport van de Club van Rome Grenzen aan de Groei. Dennis Meadows, auteur van dit rapport stelde toen dat de situatie die men in 1972 voorzag voor het begin van de 21ste eeuw, ook de situatie is waarin we ons vandaag bevinden. Met dit verschil dat het steeds moeilijker geworden is deze trends van vervuiling van de atmosfeer en uitputting van hulpbronnen te keren, omdat ze zich inmiddels zo ver hebben doorgezet. Volgens Dennis Meadow zijn we het punt voorbij waarop duurzame ontwikkeling nog een antwoord bood. Dat maakt de vraag naar wat er gedaan moet worden des te prangender. Volgens Meadow moeten we vandaag inzetten op veerkracht en aanpassing. Mijn interpretatie van wat er gedaan moet worden, focust op de civiele samenleving. Niet op de klassieke politieke partijen of ngo's maar op de specifieke manoeuvreerruimte die elkeen heeft en dan vooral in een moderne rijke samenleving, zoals hier in Duitsland, Nederland, België.

Hoe komt het dat die communicatie niet werkt?

Er zijn verschillende redenen waarom mensen niet reageren. Ten eerste omdat dit een boodschap is die al veertig jaar oud is. Mensen die nu veertig zijn en jonger, hebben nooit anders gehoord dan dat de wereld om zeep is. Maar toch draait de wereld door, dus geen paniek. De samenleving heeft die communicatie geabsorbeerd en dat is ook hoe samenlevingen werken. Intussen zijn er Groene Partijen gekomen, een ministerie van Leefmilieu en allerlei instituties en wetten. Zelfs het bericht over de smeltende gletsjers is niet echt verbazingwekkend meer. Ten tweede: het gaat ook over heel abstracte en grootse dingen die op geen enkele manier verbonden zijn met het dagelijkse gedrag van mensen. Je verwacht dat de onheilscommunicatie ook iets zegt over de oorzaken van de rampen, maar dat gebeurt niet. Nooit wordt de vraag gesteld: waarom doen mensen dit? Wat is de reden dat dit gebeurt? De uitleg hiervoor is simpel: omdat iedereen voordeel haalt uit de huidige manier van doen. BP bestaat niet zonder mij die met de wagen rijdt. Dat is een belangrijk tekort.

We weten inmiddels toch dat het met fossiele brandstoffen te maken heeft?

Het probleem is dubbel. Men gaat uit van de voor mij totaal absurde idee alsof mensen hun handelen in overeenstemming zouden brengen met hun denken. Dat doen ze niet. Het is niet zo dat we, door de informatie te veranderen, ook het handelen kunnen veranderen. Vijfennegentig procent van wat we doen, is ook ingebed in de infrastructuur van onze dagelijkse gewoonten en routines, we denken daar niet meer bij na. Mensen kunnen heel veel lezen over CO₂, maar tegelijk de routine aanhouden om met de wagen de kinderen naar school te brengen, naar het werk te gaan en boodschappen te doen. En zelfs wanneer we de verbanden duidelijk zien, hebben we tal van argumenten om uit te leggen waarom we anders handelden dan onze overtuiging, we doen dat constant. De klimaatconferentie in Doha, in december van vorig jaar, was wel het toppunt. Hoe absurd om 27 000 mensen naar Doha te laten vliegen voor zo'n bijeenkomst. Als zelfs zij die in de klimaatbusiness zitten, zo incoherent handelen, hoe kan je dan verwachten dat andere mensen het beter doen? We leven nu eenmaal niet in een ideale wereld. Ook de omstandigheden zijn er niet steeds om ons te gedragen in overeenstemming

met onze overtuiging. Niet omdat we schizofreen zijn, maar omdat we verschillende functies te vervullen hebben. Ik moet aan verschillende vereisten beantwoorden voor mijn beroep, aan andere voor mijn privéleven, weer andere voor mijn hobby's of ontspanning. Onze samenleving is een functioneel zeer gedifferentieerde samenleving.

U verwijst naar de maatschappelijke infrastructuur. Maar u stelt dat die ook in ons hoofd verankerd zit.

Eenzijds merkte ik, wanneer ik ging spreken, dat er een heel grote bereidheid is bij mensen om iets aan het probleem te doen. Dat is een potentieel waar veel te weinig concreet mee gedaan wordt. Het andere heeft te maken met vorming en onderwijs. De functionele dimensie van een samenleving – ideeën zoals groei, accumulatie, vooruitgang – vindt ook zijn weerslag in de psyche of de mind set van de mens. Die elementen bepalen niet alleen de buitenwereld maar ook onze socialisatie, ons zelfconcept, onze identiteit.

U spreekt in dat verband over de 'economische mens'.

Ja, en dat is iets heel anders dan de Homo Economicus. De Homo Economicus is het misleidende concept dat mensen handelen op grond van een eenvoudige, eendimensionale rationaliteit om hun eigen profijt te maximaliseren. Een zeer economische visie die misleidend is, omdat het handelen van mensen ook beïnvloed is door wat ze willen in relatie met andere mensen, en niet alleen gedreven wordt door winstmaximalisatie.

De 'economische mens' is iemand die uit een socialisatieproces komt, waar een heleboel factoren en criteria aangenomen worden als vooraf gegeven, als *the assumptive world*, de vooraf vastgelegde werkelijkheid. In een moderne kapitalistische samenleving bestaat die werkelijkheid hierin dat er vastgelegde tijdschema's zijn om dit en dat te doen, dat er bepaalde etapes zijn in je leven of momenten waarop je dit of dat bereikt moet hebben, dat er wordt uitgegaan van bepaalde waarden die absoluut niet in vraag kunnen worden gesteld.

Geen enkel kind dat opgroeit in een samenleving als de onze, leeft met het idee dat iets soms ook 'af' kan zijn, in de betekenis van wat onze taak hier is, wat we uiteindelijk moeten worden, tot wat we willen uitgroeien. We worden vandaag voortgestuwd door de idee van permanent leren en onafgebroken getwitter. Een idee als: 'Oké, ik kan nu schrijven, lezen en rekenen. Dat is fijn en dat is genoeg.' Zo'n houding is totaal onvoorstelbaar in het soort samenleving waarin we ons vandaag bevinden. Iemand die half in de vijftig is, zoals ik, zou kunnen zeggen: 'Oké, ik ben 'af', genoeg gestudeerd. Ik ga daar nu mee stoppen en ik ga nadenken over alles wat ik geleerd heb.' Zoiets is ondenkbaar. Je moet je 'ontwikkelen', je moet vooral 'doorgaan'.

Geen enkel kind dat opgroeit in een samenleving als de onze, leeft met het idee dat iets soms ook 'af' kan zijn, (...) Een idee als: 'Oké, ik kan nu schrijven, lezen en rekenen. Dat is fijn en dat is genoeg'. Zo'n houding is totaal onvoorstelbaar in het soort samenleving waarin we ons vandaag bevinden. (...) We worden vandaag voortgestuwd door de idee van permanent leren en onafgebroken getwitter.

Als je afhaakt, wordt je gemarginaliseerd?

Of heel ongelukkig. Je moet je constant verantwoorden. 'Zelfvertrouwen' in onze samenleving spruit ook voort uit een concept van het zelf dat wordt gezien als een identiteit die constant moet 'bewerkt' worden, op alle vlakken. Je moet voortdurend meer accumuleren, in termen van materiële groei. Grotere huizen, verre reizen. Je moet zeer flexibel zijn en in staat zijn om je constant weer aan te passen aan de nieuwste iPods en iPads en telefoons en computerprogramma's en al die stupide zaken. Je bent nooit 'bij' en je bent voortdurend in een positie dat je 'onaf' bent.

Een op hol geslagen ontwikkeling dus...

Als je kijkt naar de ontwikkeling van het kapitalisme in de westerse samenleving, dan kan je zeggen dat die tot de jaren zestig oké was. Er was een groeiende welstand, waarvan de mensen, ook de arbeidersklasse, echt konden profiteren. Iedereen had een

comfortabel huis, mensen konden vakantie nemen, ze hadden genoeg te eten, konden kleren kopen. De groei-economie was belangrijk om dit stadium te bereiken. Maar eenmaal aangekomen op het punt dat die behoeften voldaan zijn, heeft de groei-economie een ernstig probleem. Dan moet men producten gaan uitvinden, evenals subjecten die de diepe noodzaak voelen om die nieuwe producten aan te schaffen. Dan kantelt dit proces en krijg je die extreme consumptiedrang, met producten die niet ontworpen zijn om je iets te geven,

Als je kijkt naar de ontwikkeling van het kapitalisme in de westerse samenleving, dan kan je zeggen dat die tot de jaren zestig oké was. Er was een groeiende welstand, waarvan de mensen, ook de arbeidersklasse, echt konden profiteren.

maar jij wordt geconditioneerd als iemand die deze producten wil hebben. Zelfs wanneer je daarvan zelf ook maar niet het kleinste besef had.

Wie doet dat met mij, de reclamewereld?

Het is de *assumptive world*, de infrastructuur van de ons omringende wereld, die in nagenoeg elke dimensie zo is opgevat dat je alleen maar gelukkig kan zijn als je deze imperatief volgt van steeds meer te consumeren. Om te kopen en te hebben. Om je het gevoel te geven dat je een heel ongelukkige persoon bent als je niet het laatste nieuwe model hebt van die Apple. Het is verbijsterend hoe dit werkt. Die zaken interfereren in ons bestaan op een manier dat je daar afhankelijk van wordt. Het gaat niet alleen over advertenties en reclamespots, het gaat ook over het design van onze wereld en hoe we onze omgeving willen vorm geven.

Wanneer is die obsessie met de groeimaatschappij begonnen? Er is de industriële revolutie, maar de globalisering heeft alles in een stroomversnelling gebracht.

Het is geen probleem van de globalisering. (Welzer haalt er grafieken bij, gepubliceerd in zijn nieuwste boek *Selbst Denken*. Die geven curves van de toename van papierverbruik, transport, toerisme, uit *The Great Acceleration* van Will Steffen.) Al die grafieken vertonen nagenoeg dezelfde curve die pijlsnel de hoogte in gaat vanaf de jaren vijftig. De globalisering maximaliseert ditzelfde proces over heel de wereld. Daarvoor was die explosie

beperkt tot het kleine deel van vooral de westerse wereld. De komende jaren staat ons een complete ramp te wachten wanneer al die zaken moeten opgeschaald worden.

U gebruikt zelfs de term ‘consumptietotalitarisme’.

Ik denk dat dit systeem echt totalitair is. Het dringt zich zo op dat er daarnaast niets anders meer is. Elk gebied in de samenleving wordt door de economische logica gekoloniseerd. Het is niet alleen een totalitarisme dat je aanzet om altijd maar meer goederen te kopen, zelfs als je ze nadien gewoon moet wegwerpen zonder ze te gebruiken – zoals met voedsel vaak gebeurt. Haast elk domein van de samenleving moet ook werken volgens deze wetmatigheden. Het schoolsysteem is vandaag geëconomiseerd, de kinderopvang, zelfs de emissies. Hoe dwaas, of liever, hoe intelligent! Werkelijk een briljante aanpak waarmee we terechtkomen in een volgend stadium, dat van het economiseren van ecosysteemdiensten.

In de jaren zeventig hadden we denkers als Herbert Marcuse, met zijn analyse van de een-dimensionale mens, en Ivan Illich over ons vervreemd bewustzijn. Zij wezen toen al op dit probleem. Wat is er met hun denken gebeurd?

Een groot deficit in de ecologie -en milieubeweging is dat die totaal technocratisch, apolitiek en asociaal is geworden. Marcuse, Illich, maar ook nog enkele anderen, kaderden deze milieukwesties in een sociale en culturele maatschappelijke context. Zij zochten niet naar technologische maar naar maatschappelijke oplossingen. Dat denken is volledig weg vandaag.

Het is weg. Een groot deficit in de ecologie -en milieubeweging is dat die totaal technocratisch, apolitiek en asociaal is geworden. Marcuse, Illich, maar ook nog enkele anderen, kaderden deze milieukwesties in een sociale en culturele maatschappelijke context. Zij zochten niet naar technologische maar naar maatschappelijke oplossingen. Dat denken is volledig weg vandaag. Zelfs bij de Groene Partij vindt men niet meer dat besef dat wij een maatschappelijk probleem hebben. Men is zo gefixeerd op de idee dat we een technisch probleem hebben. Het grote comfort om het probleem te zien als een technisch probleem, is te denken dat het kan opgelost worden met technologie, en dat verder alles onveranderd kan blijven. Dat is compleet misleidend.

Hoe stappen we uit deze door de groei-economie opgelegde voorstellingswereld?

Dit was de vraag die ik mezelf ook stelde na het boek De Klimaatoorlogen. Hoe doe je dat nu om jezelf in een andere richting in beweging te krijgen. Waar kan je elementen vinden die je de kracht geven om iets anders te doen? In eerste instantie gaat het erom die zaken die men je voortdurend wil opdringen als noodzakelijk – zoals de laatste nieuwe Applegadgets – stupide te vinden en om er persoonlijk verantwoordelijk over te zijn dat mensen denken dat jij er alleen bent om hun goederen te kopen. Dat jij alleen daarom voor hen belangrijk bent. Het gaat er ook om verantwoordelijk te zijn over het feit dat politici van jou geloven dat jij hun argumenten zomaar slikt. Het komt er dus op aan het punt te vinden waarin je kan zeggen: ‘niet met mij’.

En anderzijds gaat het erom dat je afstandelijk kunt kijken naar dit gebeuren en zeggen: dit is een hele industrie die zich heeft doorgezet. Als ik beslis al die zaken – de producten zowel als het

Op individueel vlak is het belangrijk een vorm van verzet te ontwikkelen.

discours – niet meer te ‘kopen’, hebben zij geen enkele kans op succes. Dat is jezelf ernstig nemen en jouw handelen in een andere richting sturen.

Het eerste is dus bewust te worden van deze structuren en hoe die inwerken. Ook de milieu- en de ecologische beweging moet overgaan naar een fase van zelfreflectie. Ze zijn immers veel meer een deel van het probleem geworden dan van de oplossing. En op individueel vlak is het belangrijk een vorm van verzet te ontwikkelen.

Wat bedoelt u met ‘verzet’?

Verzet is een heel belangrijk concept waarbij je jezelf verplaatst naar een positie waarin je begint met te kijken en na te gaan wat er jou is overkomen. Namelijk dat je een deel geworden bent van een industrie die individuen zo wil ontwerpen en programmeren dat de enige reden van hun bestaan is dat ze noden hebben en telkens nieuwe noden. Mijn nieuwste boek *Selbst Denken* gaat daarover. Ik noem dat ‘jezelf ernstig nemen’. Uiteraard is het soms wel zinvol om te participeren in het systeem, maar heel vaak ook niet. En we beseffen te weinig dat er geen bevel is van een regime dat ons verplicht om bijvoorbeeld voedsel weg te werpen of dat ons dwingt om de nieuwste iPhone te kopen. We laten ons verleiden en dat gedrag kunnen we veranderen.

U pleit voor een herpolitisering. Wat houdt dat in?

We bevinden ons in de rijke wereld op een moment dat mensen een heel sterk gevoel van onzekerheid hebben. Er is geen vertrouwen meer dat dit spoor naar iets goeds leidt. Tegelijk is er een openheid voor nieuwe dingen. We hebben echter geen masterplan, geen schema voor de revolutie, geen blauwdruk voor de goede samenleving zoals we die willen, met concrete details om dit of dat te doen. In die context is het belangrijk om opnieuw politieke demarcatielijnen te trekken. Niet meer langs de rechts-linkslijn, die logica is voorbij. De rode lijn loopt vandaag tussen de ‘verniers’ van de wereld en zij die willen bouwen aan toekomstkansen. Het gaat om *Zukunftsfähigkeit* (toekomstgeschiktheid) tegenover *Zukunftfeindlichkeit* (toekomstvijandigheid). Het zijn nieuwe politieke concepten die nog vaag zijn, maar het begrip ‘toekomstgeschiktheid’ opent

wel een totaal nieuw perspectief van mogelijke coalities met wie we in de toekomst kunnen samenwerken. In onze Stichting was het ook voor ons een verrassing hoe we radicaal ecologisch geïnspireerde mensen konden samenbrengen met gewezen CEO-bedrijfsleiders. Zo’n coalities zijn heel interessant en zouden twintig jaar geleden ondenkbaar geweest zijn. Vandaag worden die coalities wel belangrijk, omdat je gedeelde belangen en gedeelde strategieën vindt.

Het is belangrijk om opnieuw politieke demarcatielijnen te trekken. Niet meer langs de rechts-links lijn, die logica is voorbij. De rode lijn loopt vandaag tussen de ‘verniers’ van de wereld en zij die willen bouwen aan toekomstkansen.

U analyseerde de mentale infrastructuur van de mens in de consumptiemaatschappij. Welke eigenschappen of *mind set* hebben we nodig om die toekomstbestendige samenleving van morgen te bevorderen?

In zekere zin weten we dat nog niet, omdat we nog geen goed beeld hebben van hoe een moderne duurzame samenleving eruit zal zien. De vraag is ook nooit ten gronde gesteld.

Hoe evolueren naar een moderne samenleving, gestoeld op democratie en een wettelijk kader, vrijheid van beweging en meningsuiting, met alle mogelijke voorzieningen op vlak van gezondheidszorg en onderwijs, maar dan met een materiële impact van slechts twintig procent van wat we nu gebruiken? Niemand weet hoe we dit kunnen bereiken en hoe zo'n samenleving gaat functioneren. De hele wereld waarin we ons begeven, is ontworpen op grond van de groei-economie en die heeft ervoor gezorgd dat we dit peil van beschaving hebben bereikt. Niemand weet hoe we dit kunnen behouden met een compleet ander type economie. De eerste vereiste is dan volgens mij om jezelf te zien als een lerend subject dat moet omgaan met totaal nieuwe situaties en de gekende vaardigheden moet aanwenden op een heel andere manier. We zullen moeten zoeken naar nieuwe combinaties.

Dat alles vergt veel tijd.

Onderzoekers vertellen ons voortdurend dat we geen tijd te verliezen hebben. Maar wat wil dat dan zeggen? Hebben we dan een dictatuur nodig die ons onze verantwoordelijkheid ontnemt en ons oplegt wat er moet gebeuren? De klimaatwetenschappers hebben wellicht gelijk dat de tijd dringt, maar die boodschap is maatschappelijk onbruikbaar omdat we te maken hebben met een maatschappelijke dimensie die volgens een andere tijdslogica en een andere dynamiek werkt. We moeten op een contra-intuïtieve manier met de tijd omgaan. We moeten meer tijd nemen en minder efficiënt zijn, zodat we nieuwe ruimtes ontdekken voor ontspanning, voor niet-productieve of niet consumptie-gerichte activiteiten.

Het is interessant, met enkele studenten deden we een proef en onderzochten wat je nodig hebt voor een duurzame samenleving. En alle indicaties van wat er die twee dagen verzameld werd aan proefmateriaal was: het afbouwen van efficiëntie. We hebben meer tijd nodig, we moeten tijd verliezen. We moeten ons ritme vertragen. Dat gaat volledig in tegen de logica die ook in het alternatieve circuit en in de milieubeweging heerst: alles moet veel efficiënter en sneller, maar dat is volkomen waanzinnig.

Omdat het in de verkeerde richting gaat?

Omdat het sneller gaat, maar in de verkeerde richting. En iedereen denkt: we zijn goed bezig, geweldig!

U benadrukt ook het belang van democratie om de ruimte te hebben om te kunnen experimenteren voor verandering.

Dat is het extreme privilege dat we hebben hier in Duitsland, in België, in Nederland, om in een democratische en rijke samenleving te leven. Dat creëert een geweldige opportuniteit om dingen te veranderen, veel meer

Met enkele studenten deden we een proef en onderzochten wat je nodig hebt voor een duurzame samenleving. En alle indicaties van wat er die twee dagen verzameld werd aan proefmateriaal was: het afbouwen van efficiëntie. We hebben meer tijd nodig, we moeten tijd verliezen. We moeten ons ritme vertragen. Dat gaat volledig in tegen de logica die ook in het alternatieve circuit en in de milieubeweging heerst.

De klimaatwetenschappers hebben wellicht gelijk dat de tijd dringt, maar die boodschap is maatschappelijk onbruikbaar omdat we te maken hebben met een maatschappelijke dimensie die volgens een andere tijdslogica en een andere dynamiek werkt.

dan in het Zuiden of in niet-democratische landen. We zijn ontzettend bevoorrecht. Waarom gebruiken we dit privilege niet? Om even terug te komen op die term van een consumptietotalitarisme: we weten dat totalitaire systemen mensen hun vrijheid ontnemen, via dwang en geweld en illegale praktijken. We zijn nu op een moment gekomen dat iedereen zijn vrijheid zomaar weggeeft, zonder daartoe onder druk gezet te worden of zonder gebruik van geweld. Ze gooien die vrijheid te grabbel en zeggen: 'Oké, ik hoef niet voor mezelf te zorgen, zolang Apple voor mij zorgt'. Of Coca Cola, of wie ook. Dit is een beangstigende evolutie. Als sociaal psycholoog ben ik zeer getroffen door die makkelijke neiging en de aantrekkelijkheid om zijn vrijheid af te staan. Vrijheid heeft immers twee kanten: het betekent de openheid om te doen wat je wil doen. Maar anderzijds betekent het ook een verantwoordelijkheid om dingen te doen. Verantwoordelijkheid is de keerzijde van vrijheid. En uiteraard is het voor mensen ook zwaar om die verantwoordelijkheid te nemen, dus geven ze die weg. In ruil krijgen ze dan die fantastische producten die jouw leven zo comfortabel maken.

U startte Futurzwei om positieve voorbeelden zichtbaar te maken.

Er zijn verschillende motieven. We moeten weg van het apocalyptische denken en communiceren over dat probleem. Ik kan evenwel ook alternatieve concepten ontwikkelen, zonder de nood om die af te zetten tegen negatieve beelden. Ik kan me perfect een

Ik kan me perfect een idee vormen van een stad zonder auto's, waar het aangenaam is om wandelen, zonder lawaaihinder, met gezonde lucht, een gezellige sfeer. Ik hoef daar de negatieve communicatie van klimaatopwarming niet bij.

idee ontwerpen van een stad zonder auto's, waar het aangenaam is om wandelen, zonder lawaaihinder, met gezonde lucht, een gezellige sfeer. Ik hoef daar de negatieve communicatie van klimaatopwarming niet bij. Een tweede motief is dat we positieve beelden nodig hebben, succesverhalen die kunnen aantonen dat het mogelijk is om in onze huidige samenleving zaken te ontwikkelen die helemaal de andere kant uitgaan dan *business as usual*. Om het algemeen aanvoelen van 'we kunnen daar toch niks aan doen' te counteren. We

willen tonen dat er intussen mensen bezig zijn met heel interessante dingen. Op die manier willen we een *patchwork* creëren van initiatieven en nieuwe verbindingen leggen. Een ander belangrijk motief is om op die manier geen 'informatie' door te geven maar te verhalen. Eenvoudige verhalen over concrete mensen, waarmee je je kan identificeren, die je al dan niet sympathiek vinden. Heel verschillende verhalen. Op die manier breng je die cultuur van verhalen vertellen terug onder de aandacht, als een manier voor politiek *empowerment*. Je helpt mensen om terug hun bestaan in handen te nemen.

Voorlopig zijn het kleine initiatieven in de marge. Is het de bedoeling dat die projecten kunnen worden opgeschaald, om echt een veranderingsproces in te zetten?

Het is niet echt de bedoeling om de projecten op te schalen. We willen een idee geven dat zaken op een heel andere manier kunnen worden aangepakt. Ik formuleerde het eerder zo: 'Wij zijn het promotiebureau voor een sociale beweging die nog niet weet dat ze bestaat'. Ik denk dat het belangrijk is om een instantie te hebben die deze positieve verhalen bundelt en ze opnieuw weer uitstuurt. Wij werken samen met de gevestigde media: we hebben nu een tv-programma, werken samen met de krant, en sturen deze verhalen uit als boodschappen in een fles, zonder een moreel kader, al verhalen

vertellend. En zo willen we mensen verrassen en prikkelen. Zodat ze zeggen: wah, dat is geweldig!

In de lijn van de Transitiebeweging?

Inderdaad, dit is onze bijdrage, als een boodschap in een fles. Het helpt mensen om zichzelf opnieuw te begrijpen op een andere manier. Het is ook een heel traditioneel concept: *first movers* als voorbeelden. 'Als zij dit kunnen, dan kan ik dat ook.' In die voorbeelden gaat het vaak over thema's die voor de transitiebeweging ook belangrijk zijn. Door onze bijdrage te leveren, werk je ook weer aan nieuwe combinaties.

Wat ik aan de transitiebeweging zo interessant vind, is dat ze zo gedifferentieerd is. Iedereen draagt bij wat hij of zij kan vanuit die specifieke plek en wat in die specifieke situatie mogelijk is. Misschien bestaat de politieke oriëntatie van de 21ste eeuw erin om geen masterplan te hebben.

Houdt dit niet het risico in dat het alle kanten op gaat en nergens toe leidt?

Soms moet je risico's nemen. Je krijgt niets voor niets. We hebben in het verleden al voldoende masterplannen gehad die werkelijk rampen hebben veroorzaakt. Waarom zouden we het nu eens niet proberen zonder masterplan? Vermits we vandaag nog niet weten vandaag hoe een moderne duurzame samenleving eruit moet zien, kunnen we geen masterplan hebben. Het is zelfs een voorrecht om er geen te hebben. We kunnen al tastend en verkennend modellen ontwerpen en een proces in gang zetten om de samenleving te veranderen dat flexibel en omkeerbaar is, waarin dingen teruggeschroefd kunnen worden wanneer het de foute kant opgaat. Onze huidige infrastructures en voorzieningen kunnen niet makkelijk omgebouwd worden. We hebben geen infrastructures meer nodig waarvoor je honderd jaar moet hebben om die te veranderen, zoals het verkeersnet of nucleair afval. Nucleair afval is een metafoor voor de onomkeerbaarheid (*'non reversibility'*) van ons model, je raakt daar in geen tienduizend jaar van af.

We hebben geen infrastructures meer nodig waarvoor je honderd jaar moet hebben om die te veranderen, zoals het verkeersnet of nucleair afval.

Hou zou u onze lezers aanzetten om ermee te beginnen, om de stap te zetten?

Ik denk dat het heel belangrijk is om te laten zien dat ieder afzonderlijk ruimte heeft om te handelen, om iets te doen. Niemand zit vastgepind op iets dat voor altijd zo moet blijven en dat niet kan veranderen. Veel aspecten van ons leven worden vandaag bepaald door bestaande infrastructures en door vereisten waaraan je wel moet beantwoorden. Maar daarnaast is er een zeker percentage waar je wel speelruimte hebt. Waarom maken we daar geen gebruik van? Bovendien is het ook leuk om die speelruimte te gebruiken, het is prettig om andere dingen te doen. Zolang je vastgekleit blijft aan de dagelijkse routine, verveelt het leven wel eens. Dus om het een beetje minder vervelend te maken en nieuwe dynamiek te geven, koop je allerlei nieuwe zaken: een nieuwe tv, een nieuwe recorder, een nieuwe auto. Want er is de belofte dat dit ons gelukkig maakt. 'Als je mij koopt maak ik je gelukkig.' Maar dat produceert constant frustratie, want die producten op zich vervullen die taak niet, ze maken niet gelukkig. En drie maanden later is er een nieuw product. Het is de systematische productie van een ongelukkig gevoel.

Maar zodra je besloten hebt om je eigen weg te gaan en datgene te doen wat je echt wil doen, dan krijg je ook die ervaring dat er wel degelijk zaken zijn die jou gelukkig maken. Je hoeft hiervoor geen orders te krijgen. Je kan zelf beslissingen nemen en ontwerpen maken en nieuwe ervaringen opdoen. Soms zijn die zeker ook wel eens frustrerend want zaken lukken ook niet altijd, het is geen ideale wereld. Maar soms lukt het wel. En zodra je je zelf 'empowert', pluk je daar ook de weldaden van. Je wint dan terug aan autonomie, je krijgt terug een gevoel dat je greep kan krijgen op de dingen en dat je invloed kan uitoefenen. Als je alles bij het oude laat, krijg je het gevoel dat het er allemaal niet toe doet wat jij doet. En dat is niet zo. Het is dus zelfmobilisatie, op een manier die ook anderen ertoe aanzet om in beweging te komen.

Alma De Walsche, redactrice MO Magazine.*